

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Дзюбенко Юлії Михайлівни
«Феномен гібридних режимів в сучасному політичному просторі»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси**

Сучасні модернізаційні транзитні проекти, формальною метою яких є демократизація політичних систем та стабілізація нового світового порядку, обертаються симулякрами цінностей, псевдемократичністю трендів розвитку так званих сталих демократій Західної Європи та Північної Америки, посиленням авторитарних тенденцій на пострадянському просторі, в Латинській Америці, Азії та Африці. За цих умов диверсифікація демократії, соціальні загрози гібридних політичних режимів та нові виклики для України актуалізують тему, що була обрана для дослідження Ю. М. Дзюбенко.

Дисертація, присвячена феномену гібридних режимів, також заслуговує особливої уваги в ХХІ ст., адже у сучасному політичному процесі поширюється тенденція до реверсного транзиту і повернення від демократичного до авторитарного режиму. Політична трансформація пострадянських держав як нелінійний та багатовекторний процес має власну специфіку у кожній окремій країні, що обумовлюється цілим комплексом факторів, у тому числі і стратегіями політичних еліт. Оскільки еліта є основним суб'єктом змін у політичному полі, дослідження її стратегій та інтенцій є важливим для розуміння якісних характеристик та результатів політичної трансформації. Цілком слушною є думка Ю. М. Дзюбенко, що демократії стикаються з виснажливими проблемами нездатності політичних інститутів «йти в ногу» зі зростаючим попитом на більш демократичні трансформаційні процеси та «політику знизу».

Метою дослідження авторка постулює концептуалізацію «феномену гібридних режимів у сучасному політичному просторі, визначення процесу їх

формування, основних рис та форм прояву» (с. 4). Серед завдань, зокрема, викликає інтерес намагання авторки проаналізувати досвід гібридних режимів в Україні та світі, визначити походження та прояв авторитарних тенденцій в сучасному соціально-політичному просторі та з'ясувати тенденції деформації демократичних режимів в країнах, що трансформуються, та сталих демократіях (с. 5).

Автор впевнено захищає новизну свого дослідження. У тому числі вперше в українському науковому політологічному дискурсі: з'ясовано характерні риси типів гібридних режимів, що дало змогу при подальшому аналізі тенденцій деформації демократичного режиму в Україні та Грузії встановити модель політичної трансформації та запропонувати поняття «реверсивний транзит»; визначено сучасні тенденції деформації демократичних режимів як держав, що перебувають в процесі трансформації, так і сталих демократій Західної Європи та Північної Америки.

У дисертаційному дослідженні проводиться досить ретельний аналіз сучасних демократичних та недемократичних трендів в Україні та світі, в Латинській Америці, Азії та Африці. Авторка обґрунтовує, що в процесі глобальної демократизації за умови використання застарілого підходу «глобальної демократизації» буде поширюватися тенденція до формування гібридних режимів і надалі.

Наукове дослідження демонструє міждисциплінарну розробку категоріально-понятійного апарату. Так, в п. 1.2 дисертації здобувачка обґрунтовує доречність використання та змістовне наповнення таких категорій, як: «гібридний політичний режим», «демократура», «диктабланда», «змагальний авторитаризм», «реверсний транзит». Працюючи над змістом ключових понять, автор ґрунтовно заглиблюється в сутність феномена, що досліджується.

Викликає повагу методологічний розділ дисертації, який презентує авторське розуміння предмету дослідження крізь призму міждисциплінарності наукових підходів та поєднує якісні та кількісні

індикатори аналізу транзитних станів систем сучасності. Індекси демократії та загальний індекс трансформації якісно доповнюють неоінституційну методологію авторського бачення особливостей процесу формування та характерні ознаки сучасних гібридних режимів у другому розділі дисертації (с. 45 - 70).

Можливо, найцікавішим, найоригінальнішим і науково сміливим став третій розділ дисертації. У дисертації пропонується аналіз демократичних та недемократичних світових та вітчизняних тенденцій, починаючи з 2000-го року й дотепер. У підрозділі 3.1. аргументовано доведено, що багато з авторитарних сусідів Росії однаково ворожі по відношенню до демократії і прав людини, але коли вони ростуть, то насторожено ставляться до непередбачуваної і навіть імперіалістичної поведінки російського уряду, а отже, ще можуть бути можливості для поступок, які поставлять їх на шлях реформ. Коли уряди в Казахстані, Азербайджані або Білорусі дивляться на Європу або Сполучені Штати в якості джерела балансу в цій новій геополітичній реальності, Брюссель і Вашингтон не повинні втратити можливість встановити умови, такі, як звільнення політичних в'язнів і ослаблення обмежень опозиційних партій і засобів масової інформації.

На особливу увагу заслуговує підрозділ 3.2., в якому розглянуто сучасний стан політичного режиму та авторитарні тенденції в Україні. Слід погодитись з авторкою, що політична система України після 2010 року змістилась в бік авторитарного режиму. Аргументовано, на підставі реальних фактів, що доводять наявність 12 типових ознак авторитарного режиму, Ю.М. Дзюбенко пропонує ознаки української практики «реверсивного транзиту», що характеризується повним переходом від демократії до авторитаризму зі збереженням «імітованих демократичних інститутів».

Привертає увагу спроба авторки дослідити події, які отримали назву «Євромайдан» чи «Революція Гідності». Дисертантці вдалося розкрити чинники, які вплинули як на посилення, так і на послаблення авторитарних

тенденцій під час подій Революції; зробити перші висновки стосовно реверсу політичного режиму в Україні після 2014 року.

Автор влучно зауважує, що демократизація має змагальний характер, тому її прихильники чи дисиденти, журналісти, дипломатичні або політичні лідери, не можуть виграти, якщо вони не бажають боротися в повну силу. Дійсно, протягом останнього десятиліття уряди в усьому колишньому радянському просторі використовували корумповані судові і правоохоронні органи, щоб позбавити громадських активістів голосу і ліквідувати незалежні засоби масової інформації, переміщаючи все більше і більше країн в категорію гібридних режимів.

У цілому аналіз дисертації Ю. М. Дзюбенко свідчить про творчий, самостійний характер дослідження. Структура дисертації відповідає темі дослідження. Висновки дисертації самостійні, аргументовані та цілком впливають зі змісту роботи. Не викликає сумніву практичне значення дисертації для української політичної науки та практики.

Разом з тим робота викликає наступні зауваження.

По-перше, при дослідженні світового досвіду гібридних політичних трансформацій (п. 3.1) здобувач характеризує тренди демократичного та недемократичного транзиту на основі чотирьох індикаторів: політична участь, верховенство права, політична і соціальна інтеграція, інклюзивність та недискримінація. Бажано було б отримати пояснення, чим обумовлено вибір саме таких індикаторів аналізу демократичних та авторитарних тенденцій.

По-друге, автор відзначає, що Україна повернулася на шлях демократичного розвитку після Революції Гідності, але незрілі форми самоорганізації громади та нова криза легітимності владних інститутів постали перед серйозними випробуваннями – інформаційною та військовою агресією з боку РФ, яка має прояв у вигляді анексії Криму та війни на Сході України. У зазначеному контексті, робота лише б виграла, якби авторка зробила спробу прогнозу подальших трансформаційних процесів в

українському суспільстві з огляду на державну політику розв'язання військового конфлікту на Сході України.

По-третє, у п. 4.2. автором влучно виділено політичні та соціальні загрози демократії в Україні. Зокрема, до соціальних загроз віднесено – низький рівень віри суспільства щодо можливості впливати на владу, повноцінно реалізовувати права та свободи і низький рівень оцінки ефективності демократичних механізмів відбору політичної еліти в країні та ін. Однак, нова роль територіальних громад в середніх містах України та протестні рухи останніх років показали протилежне, адже українське суспільство реалізує таку форму політичної участі як політична депривація. Тому на захисті хотілося б почути, які, на думку авторки, неконвенціональні типи політичної участі, що характерні для сучасного українського суспільства, впливатимуть на гібридність режиму у найближчі роки.

По-четверте, в роботі мова йде, головним чином, про авторитарні тренди та тенденції в межах певних регіонів, однак проблеми зовнішніх впливів на формування демократичних загроз та авторитарних тенденцій авторка майже не торкається. Тоді як події в сучасній Україні свідчать про «керовану демократію» ззовні та «лізинговий» стан економіки країни.

Водночас вказані зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Ю. М. Дзюбенко, яка є високоякісною науковою і прикладною розвідкою. Сформульовані в ній основні тези пройшли апробацію на наукових конференціях, відповідно до тематики дослідження було надруковано достатню кількість наукових публікацій (6 статей у фахових виданнях та 1 – в зарубіжному). Не викликає сумніву значення дослідження для сучасної політологічної науки та політичної практики.

Дисертація є завершеним науковим дослідженням, виконаним авторкою самостійно на актуальну тему. Загалом, проведений аналіз дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Дзюбенко Юлії Михайлівни «Феномен гібридних режимів в сучасному політичному просторі», є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить

обґрунтовані та достовірні наукові результати і відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо дисертацій (п.11 та п.13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р.), а його авторка – Юлія Михайлівна Дзюбенко – заслуговує на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент,

доктор політичних наук, професор
проректор з науково-педагогічної роботи,
стратегічного розвитку та інноваційної діяльності
Донецького національного університету

(м. Вінниця)

Т.Л. Нагорняк

Підпис затверджую:

Вчений секретар
Донецького національного університету

(м. Вінниця)

О.Г. Важеніна